СИМПТОМОКОМПЛЕКС ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ – МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ[1]

Клименко І. В.

DOI: 10.53672/ej.6.2017.02[1] Check for updates

Анотація. Для працівника правоохоронних органів відповідальність є не лише моральною чеснотою, а й професійно важливою якістю та однією з форм саморегуляції особистості, від якої залежать надійність службової діяльності та дотримання норм у складних ситуаціях. Клименко І. В. ставить за мету з'ясувати, як позначається на симптомокомплексі відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців навчання за програмою психологічного супроводу. Теоретичним підґрунтям слугують уявлення про саморегуляцію Л. Н. Когана та В. І. Моросанової, показники надійності професійної діяльності за Г. С. Никифоровим, праці про психологічний супровід службової діяльності, який автор розуміє як науково обґрунтовану систему організаційних і психологічних заходів, спрямовану на пошук ресурсів розвитку особистості професіонала. Досліджуваними були курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ, поділені на дві групи: ті, хто навчався в контексті програми психологічного супроводу, і ті, хто навчався у звичайних умовах. Застосовано опитувальник діагностики рівня морально-етичної відповідальності особистості (ДРМЕВО) та опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності І. О. Кочаряна; відмінності оцінено за t-критерієм Стьюдента. У першій групі достовірно вищими виявилися рефлексія морально-етичних ситуацій (2,55 ± 0,27 проти 1,25 ± 0,17; t = 3,97; p ≤ 0,01), принциповість (9,08 ± 0,16 проти 7,30 ± 0,42; p ≤ 0,05) і нормативність (9,65 ± 0,10 проти 7,13 ± 0,54; p ≤ 0,001). Курсанти другої групи більше покладаються на інтуїцію в морально-етичній сфері (3,30 ± 0,29 проти 2,40 ± 0,36) і мають вищу потребу в самоствердженні (8,39 ± 0,19 проти 6,95 ± 0,45). За шкалами екзистенційного аспекту відповідальності, альтруїстичних емоцій, морально-етичних цінностей, етичності й самопожертвування значущих розбіжностей не знайдено. Автор доходить висновку, що психологічний супровід під час навчання у виші сприяє формуванню соціально відповідальної, нормативної поведінки та звички аналізувати власні й чужі мотиви, тоді як без нього в курсантів частіше трапляються слабкий самоконтроль, внутрішня напруженість і відповідальність «для інших», а не перед собою. Отримані дані придатні для психологів кадрових підрозділів і закладів, що готують поліцейських, під час професійно-психологічної підготовки та планування програм супроводу.

Ключові слова: відповідальність, симптомокомплекс відповідальності, курсанти, майбутні правоохоронці, психологічний супровід, саморегуляція, морально-етична відповідальність, професійно важливі якості, професійно-психологічна підготовка, t-критерій Стьюдента.

The Symptom Complex of Responsibility in Cadets as Future Law Enforcement Officers in the Context of a Psychological Support Programme

Klymenko I. V.

Abstract. Responsibility is regarded as a professionally important quality of law enforcement officers and as a form of personal self-regulation that supports reliable conduct under demanding service conditions. Klymenko I. V. examines whether a psychological support programme implemented during university training changes the personal symptom complex of responsibility in police cadets.

The theoretical part draws on studies of self-regulation (L. N. Kogan, V. I. Morosanova), G. S. Nikiforov's indicators of occupational reliability and work on psychological support of police service, defined as a scientifically grounded system of organisational and psychological measures aimed at developing the professional's personal resources. Cadets of Kharkiv National University of Internal Affairs formed two groups: those trained within the psychological support programme and those trained under ordinary conditions. They completed the questionnaire for diagnosing the level of moral and ethical responsibility (DRMEVO) and I. O. Kocharian's questionnaire on the personal symptom complex of responsibility; group differences were tested with Student's t-test. Cadets in the support programme scored significantly higher on reflection in moral and ethical situations ($t = 3.97$, $p \leq 0.01$), principledness ($p \leq 0.05$) and normativity ($p \leq 0.001$), whereas cadets in the ordinary programme relied more on moral intuition and showed a stronger need for self-assertion. No significant differences emerged for the existential aspect of responsibility, altruistic emotions, moral and ethical values, ethicality or self-sacrifice. The author concludes that psychological support fosters socially responsible, norm-oriented behaviour and reflective analysis of motives, which makes it relevant to the professional training of future police officers and to the work of personnel psychologists.

Keywords: responsibility, symptom complex of responsibility, cadets, future law enforcement officers, psychological support, self-regulation, moral and ethical responsibility, professionally important qualities, professional psychological training, Student's t-test.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 17.12.2017; DOI:* ***10.53672/ej.6.2017.02***[1].

Повний текст

Текст статті. Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідальність – універсальна форма саморегуляції особистості як в обставинах використання системи існуючих норм, так і в «винятках». Універсальним орієнтиром для прояву відповідальності є досвід минулих і теперішніх поколінь. У процесі усвідомлення, переживання, творчої переробки і подальшого освоєння даного досвіду особистість створює власний із загальною орієнтацією на прогресивні інтереси суспільства, в центрі яких – людина [1].

Саморегуляція, за Л. Коганом, є процесом здійснення «само моделі» – сконцентрованого та узагальненого уявлення людини про своє «Я», виявом внутрішньої активності суб'єкта, його активної життєвої позиції [3].

Саморегуляція є процесом перетворення особистістю зовнішніх регулюючих систем у внутрішні. Принципи, зразки поведінки, ціннісні орієнтації стають частиною життєдіяльності для певної особи. Тому зовнішні впливи на особистість утворюють міцний сплав з її активною діяльністю, прагнення розвиватися – з процесами саморегуляції особи.

Саморегуляція – один з основних життєвих процесів, без якого неможлива гармонія буття особистості. Якщо є проблема, то треба ухвалювати рішення, обирати шляхи її усунення або хоча б зменшувати труднощі, не уникати її. Треба докладати адекватних зусиль у діяльності і поведінці, щоб змінити ситуацію. Людина – це система, яка сама себе регулює. Психічна саморегуляція здійснюється у поєднанні її енергетичних, динамічних і соціально-змістових аспектів. Людина не автоматично перелаштовується з однієї діяльності на іншу, а свідомо, враховуючи при цьому соціальну ситуацію, важливість

операцій, які вона виконує, можливі результати своїх учинків тощо. Вона має можливість вибору, і в цьому полягає її свобода волі. Володіючи свідомістю, особистість відповідальна за наслідки здійснених виборів і вчинених дій [2].

Людина свідомо перелаштовується з однієї діяльності на іншу, при цьому враховує соціальну ситуацію, важливість операцій, що вона виконує. Особистість може здійснювати: контроль за діяльністю за допомогою порівняння запланованої програми і виконаних дій; узгодження спонукань, переналаштування психічної активності, координацію дій; санкціонування – виклик або затримання процесів, дій, учинків; посилення чи послаблення активності (пришвидшення чи уповільнення психічної діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз різних наукових досліджень дозволяє зазначити, що термін «відповідальність» і саморегуляція у різних сферах професійної діяльності має як різні, так і схожі значення. Так, саморегуляція розуміється як внутрішня цілеспрямована активність людини, яка реалізується за рахунок системної участі різних явищ і рівнів психіки. В. І. Моросанова відносить до саморегуляції процеси ініціації і висунення суб'єктом цілей активності, а також управління досягненням цих цілей [6;7].

У дослідженнях Г. С. Никифорова показано, що основними показниками надійності практично будь-якої професійної діяльності є: самоконтроль, професійна відповідальність, почуття обов'язку, дисциплінованість, самооцінка, воля та самовладання [8].

За допомогою методів психічної саморегуляції працівники ОВС можуть поступово оволодівати прийомами регулювання своєї психічної активності і за рахунок цього підвищити рівень особистої працездатності, позитивно впливати на емоційно-вольову сферу, протистояти формуванню професійної деформації, навчитися використовувати особисті потенційні резерви у професійній діяльності [5].

Людину можна вважати відповідальною, якщо вона сумлінно ставиться до власних зобов'язань, обов'язків та обіцянок, а також несе відповідальність за те, що відбувається, відбувалося чи буде відбуватися за її безпосереднього чи опосередкованого втручання [11].

Специфічно складні умови протікання діяльності працівників правоохоронних органів визначають особливу важливість розвитку потенційних можливостей, особистісних особливостей, здібностей та вміння ефективно пристосовуватися до цих умов, формувати і зберігати високий рівень активності нервово-психічного стану і працездатності, тобто вміння формувати оптимальний стиль життєдіяльності, активну життєву позицію, оптимальний рівень саморегуляції психофізіологічних функцій. Здатність до регуляції своєї поведінки немислима без навичок саморегуляції свого психічного стану. Специфіка правоохоронної діяльності визначає підвищені вимоги до здатності працівників до довільної регуляції свого стану і поведінки.

Відповідальність – специфічна для зрілої особистості форма саморегуляції і самодетермінації, що виражається в усвідомленні себе як причини здійснюваних учинків та їх наслідків, і в усвідомленні та контролі своєї здатності виступати причиною змін (або протидії змінам) у навколишньому світі і власному житті.

Відповідальність є підґрунтям службової активності, сумлінного ставлення кожного працівника правоохоронних органів до своїх службових обов'язків, а також особливим методом, що забезпечує ефективне функціонування службових повноважень, однією з правових гарантій належного виконання завдань у межах компетенції та повноважень у конкретній галузі державного управління.

Під час професійного навчання у вищому навчальному закладі важливим є вдосконалення ефективності застосування правоохоронцем власних знань, можливостей і підвищення досвіду в екстремальних ситуаціях професійної діяльності, що включає у себе професійно-психологічну підготовка. Передумовою успішної професійної діяльності правоохоронців є професійно-психологічна підготовка під час навчання, що безпосередньо залежить від ступеня розвитку індивідуально-психологічних якостей майбутнього працівника правоохоронних органів.

Психологічний супровід передбачає не виправлення недоліків, а пошук прихованих ресурсів розвитку людини або її оточення, використання її власних можливостей і створення на цій основі психологічних умов для оптимізації відносин з оточуючими людьми. У кожному конкретному випадку завдання супроводу визначаються особливостями особистості, якій надається цей супровід.

Психологічний супровід можна визначити як науково обґрунтовану систему організаційних та психологічних заходів, спрямований на створення сприятливих умов формування особистості професіонала і підтримку високої ефективності діяльності правоохоронців на всіх етапах їх професійної кар'єри. Головним завданням психологічного супроводу службової діяльності працівників правоохоронних органів повинна стати науково обґрунтована організація професійного середовища, що забезпечує максимальне використання і підвищення потенціалу особистості окремих співробітників, усього колективу і системи управління ним. При розробці програми психологічного супроводу службової діяльності співробітників правоохоронних органів є прогнозування й урахування впливу змісту та умов професійної діяльності на особистісні риси співробітників [10].

Метою нашого дослідження стало дослідження симптомокомплексу відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців у контексті програми психологічного супроводу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваними були курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ, які склали дві групи: 1 група – курсанти, що навчалися у контексті програми психологічного супроводу; 2 група – курсанти, що навчалися у звичайних умовах. Для статистичної обробки результатів нами використано t-критерій Стьюдента.

Виходячи з мети дослідження, нами використовувалися такі психодіагностичні методики: Опитувальник ДРМЕВО – діагностика рівня морально-етичної відповідальності особистості [9] та Опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності І. О. Кочаряна [4].

Особливості морально-етичної відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців вивчали за допомогою опитувальника ДРМЕВО. Результати дослідження рівня морально-етичної відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців надано у табл..1.

Таблиця 1

Показники рівня морально-етичної відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців

Шкали	Група I	Група II	t	p
Рефлексія морально-етичних ситуацій	2,55±0,27	1,25±0,17	3,97	0,01
Інтуїція в морально-етичній сфері	2,40±0,36	3,30±0,29	2,05	0,05
Екзистенційний аспект відповідальності	2,55±0,32	2,00±0,28	1,29	
Альтруїстичні емоції	3,25±0,37	3,20±0,27	0,11	
Морально-етичні цінності	2,70±0,35	2,35±0,15	0,91	

Будь-яка риса морально-етичної сфери особистості проявляється у певних ситуаціях, які вимагають актуалізації та конкретного зовнішнього прояву етичних і моральних якостей у діях і вчинках. Останнє, у свою чергу, може виражатися у широкому діапазоні (диспозиціях) поведінки. Крім аналізу етичної коректності власне вчинків, важливо також враховувати їх явну і латентну детермінацію (несвідомі аспекти мотивації, ступінь усвідомленості і рефлексії).

Показник за шкалою «Рефлексія морально-етичних ситуацій» у групі курсантів, що навчаються у рамках програми психологічного супроводу, склав 2,55±0,27, у другій групі курсантів, що навчаються у звичайних умовах – 1,25±0,17. Математико-статистичний аналіз виявив достовірні розбіжності між досліджуваними групами, де t становить 3,97 при p≤0,01. Ця шкала відповідає за моральну рефлексію або рефлексію, яка актуалізується в ситуаціях, пов'язаних з морально-етичними колізіями і конфліктами. Іншими словами, більші показники першої групи проти другої говорять про те, що досліджувані курсанти першої групи люблять аналізувати мотиви поведінки інших людей і також при цьому вважають за необхідне аналізувати свої мотиви, вчинки, поведінку, «самокопання» визнають не слабкістю і невпевненістю, а навпаки, сильною рисою, яка допомагає швидко адаптуватися у різних ситуаціях. На відміну від даної групи досліджуваних, друга група курсантів, що навчаються узвичайних умовах, схильні думати, що займатися самокопанням і самоаналізом – це непотрібне заняття, це - доля невпевнених у собі людей, мало адаптованих у житті, тому, якщо замислюватися про життя, то і життя може пройти мимо. Це може бути пов'язано з увходженням у професію, коли людина береться із завзяттям, самовіддачею, обдумує мотиви людей, їх учинки, аналізує свої дії, отримуючи при цьому задоволення, думає, як це позначиться на інших людях, беручись за якусь справу, а можливо, це пов'язано з професійною незрілістю, оскільки з роками служби орієнтири можуть дещо змінюватися.

Показник за шкалою «Інтуїція у морально-етичній сфері» у групі курсантів першої групи склав 2,40±0,36, а в другій групі курсантів, що навчаються у звичайних умовах – 3,30±0,29, при цьому виявлено достовірні розбіжності між групами, при p≤0,05. Це свідчить про те, що курсанти другої досліджуваної групи більш схильні думати, що інтуїтивно можна оцінити аморальність людського вчинку, вирішуючи етичні проблеми, треба радитися з внутрішнім голосом, а також у багатьох ситуаціях необхідно слідувати голосу совісті.

За шкалою «Екзистенційний аспект відповідальності» не виявлено достовірних розбіжностей, де показник у курсантів першої досліджуваної групи склав 2,55±0,32, а в другій групі –2,00±0,28, вірогідних відмінностей не виявлено. Подібність отриманих показників свідчить, що досліджуваним двох груп притаманно вважати, що людина може повністю відповідати за те, що з нею відбувається у житті, а також зобов'язана відповідати за кризи і конфлікти, що відбулися у її житті.

За показником «Альтруїстичні емоції» у групах досліджуваних також не виявлено вірогідних відмінностей. У першій групі курсантів, які навчаються у контексті програми психологічного супроводу цей показник склав 3,25±0,37, а в другій групі курсантів, що навчаються у звичайних умовах – 3,20±0,27. Цей показник відображає переживання, що виникають на основі потреби у сприянні, допомозі, заступництві іншим людям: приносити іншим радість, відчуття неспокою за когось, турботу, співпереживання, почуття надійності, розчулення, відданості, участі, жалю. За результатами дослідження видно, що це притаманно представникам обох груп однаковою мірою. Іншими словами, вони вірять у цінність любові, безкорисливу допомогу оточуючим (без негативних наслідків або змін для останніх), вважають, що через підтримку і співчуття можна вирішити будь-які проблеми.

За шкалою «Морально-етичні цінності» не було виявлено достовірних відмінностей у групах курсантів: в першій групі отримано 2,70±0,35, а в другій – 2,35±0,15. Ц шкала визначає гідність людини, характеризує вчинки й окремі риси особистості. Як бачимо, досліджувані обох груп демонструють подібність показників за даною шкалою, тобто вони не схильні жити під диктовку суспільства, а мають власні цінності та ідеали, вважають, що до голосу совісті потрібно прислухатися і мають чітке уявлення про поняття «борг» і «честь».

Виходячи з результатів дослідження морально-етичної відповідальності курсантів, що навчаються у різних умовах, можна відмітити; курсанти, що навчаються у контексті програми психологічного супроводу вірогідно більш притаманна рефлексія морально-етичних ситуацій, а курсанти, що навчаються у звичайних умовах- інтуїція у морально-етичних сфері.

Опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності І. А. Кочаряна дозволив вивчити більш детально особливості відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців. Результати цього дослідження представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Показники особистісного симптомокомплексу відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців, що навчалися у рамках програми психологічного супроводу

Шкали	Група I	Група II	t	p
Принциповість	9,08±0,16	7,30±0,42	2,78	0,05
Самоствердження	6,95±0,45	8,39±0,19	2,76	0,05
Нормативність	9,65±0,10	7,13±0,54	3,97	0,001
Етичність	8,27±0,10	8,07±0,26	0,40	–
Самопожертвування	9,61±0,11	9,43±0,10	0,34	–

Результати дослідження особистісного симптомокомплексу відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців, наведені у табл. 2, свідчать про те, що показник за шкалою «Принциповість» у групі курсантів, щонавчаються у контексті програми психологічного супроводу, складає – 9,08±0,16, а в другій групі – 7,30±0,42. При цьому математико-статистичний аналіз демонструє вірогідне підвищення показника у першій групі курсантів, при p≤0,05.

Це свідчить про те, що курсанти, що навчаються у контексті програми психологічного супроводу, більш відповідальні за свої дії та своє життя у цілому, порівняно з досліджуваними курсантами другої групи. Люди з високими показниками за даною шкалою вважають, що більшість важливих подій у житті стали результатом їх власних дій, що вони можуть ними управляти. Курсанти першої групи більш педантичні, принципові, можуть іноді відрікатися від реалізації своїх потреб, жити ідеєю.

Таким чином, можна припустити, що курсанти другої досліджуваної групи, що навчаються у звичайних умовах, більш гнучкі, вони легше змінюють свої рішення, можуть відступитися від своїх принципів, якщо це буде потрібно. Такі люди діють завжди по ситуації, вони можуть поступити так, як їм зручніше і комфортніше, щоб не лаятися з начальством, не йти на конфлікти з тими, що їх оточують. Їх не обтяжують принципи, вони з легкістю ними поступаються.

Показник за шкалою «Самоствердження» у курсантів першої групи складає 6,95±0,45, а в другій групі курсантів – 8,39±0,19. Виявлено достовірні відмінності між групами, при p≤0,05.

Курсанти, що навчаються у звичайних умовах, більш за тих, хто навчається у рамках програми психологічного супроводу, відчувають потребу ву самоствердженні. Вони вважають, що більшість важливих подій у житті є результатом їх власних дій, прагнуть йти від конфронтації з оточенням, уникати надмірної відповідальності і прийняття складних рішень. Такі люди потребують визнання, не люблять проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, проте часом змушені виконувати зобов'язання, тому що це звільняє їх від почуття провини і неприйнятності. Досліджувані цієї групи відповідальні для інших, а не перед собою, їм притаманний слабкий самоконтроль і внутрішня напруженість, що може супроводжуватися недисциплінованістю і недотриманням правил.

Зафіксовано достовірно вищий показник за шкалою «Нормативність"» у групі курсантів, що навчаються у контексті програми психологічного супроводу, - (9,65±0,10), порівняно з другою групою курсантів, що навчаються у звичайних умовах (7,13±0,54) при p≤0,001. Відповідно, для досліджуваних курсантів першої групи більш притаманна тривожність, схильність до самоаналізу, песимістичність. Для них характерне прагнення до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій, сумнів у нових ідеях, заперечення необхідності змін. Подібне прагнення може виражатися насамперед у завоюванні суспільного становища чи посади, які відкривають доступ до широкої аудиторії. «Нормативна» відповідальність - це дотримання деяких імпліцитних патернів і правил поведінки, що найчастіше збігаються з соціальними нормами, і може трактуватися як соціально відповідальна поведінка.

У досліджуваних групах курсантів не виявлено достовірних відмінностей за такими шкалами, як «Етичність» та «Самопожертвування», тобто це свідчить про те, що обом групам досліджуваних курсантів притаманно не брати на себе більшої відповідальності ніж тієї, що їм доручається, вони не прагнуть до контролю над кимось, а, навпаки, їм потрібна людина, так званий «керівник», який буде їм в усьому допомагати і давати поради, і таким чином відповідальність з їх плечей само собою перенесеться на плечі їх "керівника".

Висновки. За результатами дослідження симптомокомплексу відповідальності курсантів, що навчаються у контексті програми психологічного супроводу, можна відзначити, що їм притаманно аналізувати мотиви поведінки інших людей, при цьому вони вважають за необхідне аналізувати свої мотиви, вчинки, поведінку, є більш ву звичайних умовах. Також вони схильні до такої поведінки, що найчастіше збігається з соціальними нормами, тобто соціально відповідальної поведінки. Курсантам, що навчаються узвичайних умовах, притаманно думати, що інтуїтивно можна оцінити аморальність людського вчинку і, вирішуючи етичні проблеми треба радитися з внутрішнім голосом. Вони потребують визнання, проте не люблять виявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, прот, часом змушені виконувати зобов'язання, тому що це звільняє їх від почуття провини і неприйнятності. Досліджувані цієї групи відповідальні для інших, а не перед собою, їм притаманний слабкий самоконтроль і внутрішня напруженість, що може супроводжуватися недисциплінованістю і недотриманням правил.

Таким чином, як показали результати емпіричного дослідження, психологічний супровід у процесі навчання у вищому навчальному закладі сприяє успішному оволодінню окремими аспектами відповідальності, яка є однією з професійно-важливих якостей майбутніх правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Анисимов, С. Ф., О первоценности морали в структуре человеческой духовности. Вестник Московского университета, серия 7. Философия, №1, с. 26-36.

2. Варій, М. Й. 2009. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]. 3-тє вид. К.: Центр учбової літератури.

3. Коган, Л. Н. 1984. Цель и смысл жизни человека. М.: Мысль.

4. Кочарян, И. А., 2008. Опросник диагностики личностного симптомокомплекс ответственности (ОДЛСО) и оценка его психометрических характеристик. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія „Психологія”, № 807, с. 179-186.

5. Мілорадова, Н. Е., Саморегуляція психічних станів працівників органів внутрішніх справ як шлях самовдосконалення особистості. Вісник Національної академії оборони, № 5 (18), с. 167-172.

6. Моросанова, В. И., 2003. Личностные аспекты стилевой саморегуляции. Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов, 25—28 июня 2003 г., в 8 томах. СПб., т. 5, с. 134-143.

7. Моросанова, В. И., Коноз, Е. М., Стилевая саморегуляция поведения человека. Вопросы психологии, № 2, с. 118-127.

8. Никифоров, Г. С. 1996. Надежность профессиональной деятельности. СПб.: С.-Петерб. ун-т.

9. Опитувальник діагностики рівня морально-етичної відповідальності особистості, [online] – Режим доступу: http://diploma.at.ua/publ/socialnaja_zrelost/oprosnik_dumeholp_diagnostika_urovnja_moralno_ehticheskoj_otvetstvennosti_lichnosti/2-1-0-22.

10. Тур’ян, О. В., 2010. Психологічні вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства. Проблеми екстремальної та кризової психології, вип. 8, с. 178–186.

11. Цільмак, О. М., 2016. Психологічні особливості відповідальності як провідної професійно важливої характеристики поліцейського. Юридична психологія, № 1 (18), с. 118-128.

Анотація: Досліджено симптомокомплекс відповідальності курсантів – майбутніх правоохоронців, які навчаються у контексті програми психологічного супроводу. Зазначено, що відповідальність є професійно-важливою характеристикою особистості курсантів – майбутніх правоохоронців, що постає однією із форм їх саморегуляції. Виявлено статистичні закономірності, що вказують на прояв окремих компонентів відповідальності у курсантів, які навчаються в рамках програми психологічного супроводу, на відміну від курсантів, які навчаються за звичайною програмою. Показано, що навчання курсантів у рамках програми психологічного супроводу сприяє ефективному формуванню професійної відповідальності, зокрема таких її елементів, як рефлексія на морально-етичні ситуації, принциповість та нормативність.

Ключові слова: відповідальність, особистість, курсанти, симптомокомплекс відповідальності, професійно-важливі якості.

Аннотация: Исследован симптомокомплекс ответственности курсантов – будущих правоохранителей, которые обучаются в контексте программы психологического сопровождения. Указано, что ответственность является профессионально-важной характеристикой личности курсантов – будущих правоохранителей и составляет одну из форм их саморегуляции. Выявлены статистические закономерности, указывающие на

проявление отдельных компонентов ответственности у курсантов, обучающихся в рамках программы психологического сопровождения, в отличие от курсантов, обучающихся по обычной программе. Показано, что обучение курсантов в рамках программы психологического сопровождения способствует эффективному формированию профессиональной ответственности, в частности таких ее элементов, как рефлексия на морально-этические ситуации, принципиальность и нормативность.

Ключевые слова: ответственность, личность, курсанты, симптомокомплекс ответственности, профессионально-важные качества.

References

1. Klymenko I. V. Symptomokompleks vidpovidalnosti kursantiv – maibutnikh pravookhorontsiv u konteksti prohramy psykholohichnoho suprovodu [The Symptom Complex of Responsibility in Cadets as Future Law Enforcement Officers in the Context of a Psychological Support Programme]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2017. Vol. 2, No. 6 (12). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2017.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/769-klimenko-i-v-simptomokompleks-vidpovidalnosti-kursantiv-majbutnikh-pravookhorontsiv-u-konteksti-programi-psikhologichnogo-suprovodu (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].